

ARTVİN ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN COŞKUN ŞAİRİ, KÂTİBİ

ARTVIN ENTHUSIASTIC POET AND KATIBI OF THE MINSTRUPT TRADITION

АРТВИН, ЭНТУЗИАСТИЧЕСКИЙ ПОЭТ МИНСТРУПНОЙ ТРАДИЦИИ,
КАТИБИ

Yağmur ÇETİN*

ÖZ

Ozan-baksı olarak başlayan ve Anadolu sahasında âşıkla devam eden gelenek, kurallar bütünlüğü içerisinde günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Anadolu’da günümüze kadar varlığını sürdüren Âşıklık geleneği, kendine özgü icrası ve çok yönlülüğüyle kültür mirası olma özelliğini yaşatmaktadır. Âşıklık geleneği, döneminin yaşayış ve hayata bakış açısını, etik ve estetik değerlerini halkın en küçük tabakasından en yüksek tabakasına bir ahenk içerisinde aktarılmasıdır. Elinde sazı, dilinde sözü olan, yöre yöre dolaşarak yaşadığı toplumun sözcüsü olan âşıklar, halkın diliyle şiir, destan ve halk hikâyesi anlatarak dinleyicilerin duygularına hitap ederler. Âşıklar tarafından icra edilen bu ürünler, yüzyıllar içerisinde ister yazılı, isterse sözlü olarak kuşaktan kuşağa anlatılır.

Bu makalenin konusu olan Halk şairi Kâtibî, üniversite eğitimini İstanbul’da tamamlayıp Artvin’e tekrar döndükten sonra mühendis olarak göreve başlamıştır. İnsanların topluma faydalı olması için hem iyi bir eğitim görmesi hem de çok yönlü kitapları okuması gerektiğini söyleyen Kâtibî, üç çocuğunun iyi bir eğitim görmesini sağlamıştır. Artvin’de âşıklık geleneğini çocuk yaşlarından itibaren takip eden Kâtibî, öğretmenin de desteği ile ilk şiirlerini yazmıştır. Yaşamı içerisinde Artvin’in sözcüsü olan Kâtibî, şiirlerini de çeşitli gazete, dergi ve facebook sayfasında paylaşmıştır. Doğaya olan sevgisini güzellmelerle; doğayı çıkarları uğruna katledenleri de taşlamalarla eleştirmiştir. Elli yıldır içinden geldiği gibi sözünü hiç esirgmeden şiir yazdığını söyleyen Kâtibî, bu işin kalpten geldiğini, bu nedenle şiir yazarken zorlamadığını, zorla yazılan bir şiirin de şiir olmayacağını dile getirmektedir. Hece sayısına ve kafiyeye çok önem vermediğini, o anki düşüncelerini halkla paylaşmayı sevdiğini söylemektedir. Ahenkten çok anlama önem veren Kâtibî’nin tarafımıza göndermiş olduğu şiirlerini Artvin’de yaşayan şiir geleneği içerisinde yapı ve anlam yönüyle incelemek temel amacımızı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Kâtibî, âşıklık geleneği, halk şiiri, şiir sanatı.

* **ORCID:** [0009-0004-1266-0505](https://orcid.org/0009-0004-1266-0505), Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü öğrencisi, cetinyagmur682@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: ÇETİN, Y. (2023). ARTVİN ÂŞIKLIK GELENEĞİNİN COŞKUN ŞAİRİ, KÂTİBİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (60), 29-40. DOI: [10.17498/kdeniz.1390195](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1390195)

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

ABSTRACT

The tradition, which started as bard-baksı and continued with minstrels in Anatolia, has continued its existence until today within the integrity of the rules. The tradition of Minstrelsy, which continues to exist in Anatolia until today, continues to be a cultural heritage with its unique performance and versatility. The tradition of minstrelsy is to transfer the lifestyle and perspective on life, ethical and aesthetic values of the period in harmony, from the lowest to the highest strata of the people. Minstrels, who have instruments in their hands and words on their tongues, and who travel from place to place and become the spokesmen of the society in which they live, appeal to the emotions of the listeners by telling poems, epics and folk stories in the language of the people. These products performed by minstrels are told from generation to generation, either in writing or orally, over the centuries.

Folk poet Kâtibi, who is the subject of this article, got married after completing his university education in Istanbul, returning to Artvin and starting to work as an engineer. Kâtibi, who said that people should both receive a good education and read versatile books in order to be useful to society, ensured that his three children received a good education. Kâtibi, who followed the tradition of minstrelsy in Artvin since his childhood, wrote his first poems with the support of his teacher. Kâtibi, who was the spokesperson of Artvin during his life, also shared his poems in various newspapers, magazines and Facebook pages. He expressed his love for nature with beautifications; He also criticized those who murdered nature for their own interests with satire. Kâtibi, who says that he has been writing poetry for fifty years without hesitation, states that this work comes from the heart, that is why he does not force himself while writing poetry, and that a poem written by force will not be a poem. He says that he does not attach much importance to the number of syllables and rhyme, and that he likes to share his current thoughts with the public. Our main aim is to examine the poems sent to us by Kâtibi, who attaches importance to meaning rather than harmony, in terms of structure and meaning within the poetry tradition living in Artvin.

Keywords: Artvin, Kâtibî, minstrelsy tradition, folk poetry, the art of poetry.

АННОТАЦИЯ

Традиция, зародившаяся как бард-баксы и продолженная менестрелями в Анатолии, продолжает свое существование до сегодняшнего дня в рамках целостности правил. Традиция менестрелей, которая продолжает существовать в Анатолии и по сей день, продолжает оставаться культурным наследием благодаря своему уникальному исполнению и универсальности. Традиция менестрелей заключается в передаче образа жизни и взглядов на жизнь, этических и эстетических ценностей периода в гармонии, от низших к высшим слоям народа. Менестрели, у которых в руках инструменты, а на языке слова, которые путешествуют с места на место и становятся выразителями общества, в котором они живут, вызывают к эмоциям слушателей, рассказывая стихи, эпосы и народные истории на языке язык народа. Об этих произведениях в исполнении менестрелей рассказывают из поколения в поколение, письменно или устно, на протяжении веков.

Народный поэт Катиби, о котором рассказывается в этой статье, женился после завершения университетского образования в Стамбуле, вернулся в Артвин и начал работать инженером. Катиби, который говорил, что люди должны не только получать хорошее образование, но и читать разносторонние книги, чтобы быть полезными обществу, позаботился о том, чтобы трое его детей получили хорошее образование. Катиби, который с детства следовал традициям менестрелей в Артвине, написал свои

ilk şiirleri hayatını destekleyen öğretmeni. Katiibi, hayatında bir öğretmen olarak temsil eden Artvinli, aynı zamanda farklı gazetelerde, dergilerde ve sosyal medyada yayımlanan şiirleriyle de tanınmaktadır. Kendi hayatını doğaya ve doğanın güzelliklerine adanmış bir insan olarak tanımlayan Katiibi, doğanın güzelliklerini şiirleriyle paylaşarak insanlara doğanın güzelliklerini tanıtmıştır. Kendi hayatını doğaya adanmış bir insan olarak tanımlayan Katiibi, doğanın güzelliklerini şiirleriyle paylaşarak insanlara doğanın güzelliklerini tanıtmıştır. Kendi hayatını doğaya adanmış bir insan olarak tanımlayan Katiibi, doğanın güzelliklerini şiirleriyle paylaşarak insanlara doğanın güzelliklerini tanıtmıştır.

Anahtar kelimeler: Artvin, Katiibi, menestrelilik geleneği, halk şiiri, halk şiiri, halk şiiri, halk şiiri.

GİRİŞ

Şiir, yazı bulunmadan önce sözlü kültür ortamında insan hafızasını güçlendiren ve kompozisyonu akılda tutmayı kolaylaştıran geleneksel bir buluştur (Özdemir, 2021:402). Söz ustası şairler, gelenek içerisinde, sanatlarını icra ettikleri sürece çevre tarafından aranan bir kimlik niteliğine bürünür. Âşıklar, hangi sosyal sınıfa veya yöreye mensuplarsa oralardaki kahvehanelerde, meyhanelerde, hanlarda, kervansaraylarda, âşık kahvelerinde ve daha çok köy odalarında halka şiir okuyup deyiş söyleyerek halkın gözü, kulağı ve dili olurlar.

Artvin, yüzyıllar içerisinde halk şairlerine ev sahipliği yapmış önemli bir ilimizdir. Bölgenin “93 Harbi” denilen Osmanlı-Rus savaşından sonra 43 yıl boyunca (1878-1921) Rus işgalinde olması, doğa şartlarının zorluğu ve imkânsızlıklar, halkı kendini ifade etmeye daha çok itmiş ve duygularını şiirle anlatmıştır. Rus baskılarından kurtulduktan sonra geleneğini yaşatarak, halk âşığı ve şairleri ile bilinen bir ilimiz olmuştur (Özder, 2021a:7). Bu nedenle Artvin ili ve çevresinde şairlere önem verilmesi ve sahip çıkılmasından dolayı her yörede bir âşık/şairimizin hatırasını bulabiliriz (Bahadır, 2015: 23).

Artvin halkı, sadece âşıkları değil Milli Mücadele döneminde yararlılık gösteren kahramanlarına da sahip çıkarak onları efsaneleştirmişlerdir. Örneğin Halit Paşa'ya sahip çıkarak doğan çocuklara Halit; sokağa, camiye ve okula da Halit Paşa adını vermişlerdir (Bahadır 2017a: 511).

Artvin'in Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli ilçelerinde birçok âşık yetişmiştir. XVIII. yüzyılda Artvin ili içinde yer alan Âşık edebiyatı temsilcilerinden bazıları şunlardır: Serverî, Sıtkî, Asferî, Gülzaroglu, Kaynarî Mustafa, Şirinî, Sultan Dildarî ve Şerifî'dir (Kayacan 1972: 3-4). XIX. yüzyılda ise Artvin'deki halk şairlerinin sayısının arttığını görmekteyiz. Bunların içinde en ünlüsü ise Yusufelili Huzûrî'dir. Huzûrî mahlaslı Ali Huzûrî Coşkun 1886-1951 yılları arasında yaşamış ve âşık edebiyatına katkıda bulunmuş güçlü söz varlığına sahip, önemli bir şairdir (Düzen, 2019: 76-87). XX. yüzyıla gelindiğinde Didârî ve Keşfi'nin etkisiyle gelenek daha da canlanmıştır. Bunların yanı sıra Fevrânî, Farıkî, Hulûsî, Ali Gedikoğlu, Deryamî, Esmâ Sultan, Ate Sultan, Abdülmecit Tokdemir gibi halk şairleri de bulunmaktadır (Bahadır, 2016a, 25). Cumhuriyet dönemi ile Artvin'de Âşık edebiyatının gelişme hızının yavaşladığını görürüz. Aslında bu yavaşlama tüm bölgeler için geçerlidir. Fakat toplama baktığımızda Artvin'de 120'den fazla âşık olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar içerisinde bâdeli âşıkların sayısı da oldukça fazladır.

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

Muhibbî, Mâhirî, Saidî, Şamilî, Sıtkî, Cesimî, Şöhretî, Pervanî, Âşık Dervişhan, Engünî ve Gülhânî bunlardan sadece bir kaçıdır (Bahadır, 2016a, 25).

Artvin âşıklık geleneği araştırmalarının öncüsü Mustafa Âdil Özder'dir. Onun çalışmaları geleneğin anlaşılması açısından kayda değerdir (Özdemir, 2023, 624). Bunların birçoğunu Artvin Çoruh Üniversitesinden Doç. Dr. Sedat Bahadır, *hazırlayan* niteliğinde düzenlemiş, Yusufeli Belediyesi, Artvin Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Artvin Valisi Yılmaz Doruk'un katkılarıyla bilim dünyasına sunulmuştur. Yayımlanan kitapların bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Ölümünün 100. Yılında Yusufelili Muhibbî ve Mevlid-i Şerif (Bahadır, 2017a: 1-80); Doğu İllerinde Âşık Karşılaşmaları (Bahadır, 2017b: 1-101); Âşık Muhibbî ve Esmahan Hikâyesi (Bahadır, 2017c: 1-96); Artvin ve Çevresi (1828- 1921) Savaşları (Bahadır, 2017d: 1-197); Artvin Folkloru (Bahadır, 2017e: 1-80); 19. Yüzyıl Şairlerinden Yusufelili Âşık Muhibbî, Hayatı ve Deyişleri (Bahadır, 2017f: 1-88). Konuyla ilgili olarak Mustafa Adil Özder'in hazırlamış olduğu ve Şahver Karasüleymanoğlu ve Sedat Bahadır'ın editörlüğünü yaptığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Kısa Açıklamalarla Artvin Bibliyografyası (1923-1973) kitap (Karasüleymanoğlu Ş. ve Bahadır S., 2021b:1-156) önemli bir kaynak olmuştur. Bunlara ek olarak Prof. Dr. Muammer Demirel de Huzûrî'nin divanını yine Yusufeli Belediyesinin katkılarıyla hazırlamış ve bilim dünyasına sunmuştur (Demirel, 2015: 1-626).

Artvin âşıkları, yakın veya uzak mekânlara gittiklerinde oranın yerel özelliklerine göre hareket etmişlerdir (Bahadır, 2021a: 335). Kars, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve çevresinde yetişen âşıklarla atışmalar ve deyişmeler yapan Artvinli âşıklar, bu geleneği atadan oğula kadar yaşatmayı sağlamış ve bölge kültürüne önemli katkılar sağlamıştır (Düzen, 2019: 76-87). Günümüzde Artvin ilçelerinden Şavşat'ta Köroğlu'na ait hikâyeler, yaşlı kaynak kişilerin hafızasında yaşamakta ve gittikleri yerlerde kültürümüzün tekrar yeşermesine vesile olmaktadır (Bahadır, 2017b: 168).

Yakın zamana kadar yaşayan halk şairleri, sanatlarını icra etmeye devam etmişlerdir. Bunlardan Coşarî (Âşık, 2019: 1-393), Ardanuçlu Âşık Engünî (Bahadır, 2016b: 1-192), Kul Mehmet (Binici, 2019: 1-318), Gülhânî (Bahadır, 2016a, 1-480), Gülden (Bahadır, 2015: 1-480), Âşık Yoramoglu, Kâtibî ve adını sayamadığımız yaşayan birçok şair sanatını icra eden halk şairleri ve âşıklarımızdır.

Artvin aynı zamanda festivaller şehridir. Baharın gelmesi ve toprağın canlanması ile birlikte birçok ilçe ve köyde çeşitli festivaller düzenlenir. Artvin merkezde Kafkasör (Boğa Güreşleri) Festivali başı çekse de Şavşat'ta Sahara Pancar Festivali, Borçka-Kafkas Arı ve Bal Festivali, Meydancık ve Borçka'da Gürcü kültürünün etkin olduğu ve "Şuamtoba" adı verilen tarihi geleneği yansıtan festivaller yapılmaktadır. Uluslararası Arhavi Kültür ve Sanat Festivali bunlardan birkaçıdır. Festival açısından bu kadar renkli olunca halk şairleri ve ozanları da özellikle çevre il ve ilçelerden gelen Kevserî (Bahadır, 2016c: 1-264), Âşık Poyrazoğlu ve Coşkunî'yi davet ederek, karşılıklı atışmalarda ve deyişmeler yapmalarını sağlamışlardır. Yapılan atışmalar ve okunan şiirlerle renkli bir atmosfer oluşturan âşıklar geleneğinin devamlılığı konusunda da yol göstericidirler.

Kâtibî'nin hayatını ve şiirlerini anlatmadan önce, Âşık Edebiyatı şiirleri üzerine, Türkiye'de yapılan tahlil ve tenkitlerin henüz oturmadığını bu nedenle sembollerini, benzetme unsurlarını, yaşanan coğrafya ile birleştirmeden yapılacak tahlil ve tenkitlerin eksik olacağını (Altınkaynak, 2019:241) ifade etmek gerekir.

Kâtibî'nin Hayatı: 1949 yılında Artvin'de dünyaya gelen Kâtibî'nin asıl adı Mithat Tahtalı'dır. Babası, Mustafa oğlu Cafer Tahtalı, 8-9 yaşlarında Artvin'e gelmiş bir şehit çocuğudur. Artvin merkezde lokantacılık yapan Cafer Bey, bu görevini 1975 yılına kadar devam ettirmişti Kâtibî'den önce doğan iki kardeşi öldüğü için ailesi, kendisinin de çok zayıf olmasından dolayı ölebileceğini düşündüğü için nüfusa hemen yazdırmamıştır.

Bundan dolayı doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kimlikte nisan ayı olarak yazsa da annesi, kendisine “*Bir zemheri kışında dünyaya geldiğini*” söylemiştir. Kâtibî, ilk ve orta öğrenimini Artvin’de tamamladıktan sonra 1974 yılında üniversiteyi inşaat mühendisi olarak bitirdikten sonra Artvin Orman Bölge Müdürlüğünde İnşaat mühendisliği ve inşaat kısım müdürü olarak çalışmış, 1998 yılında da emekli olmuştur. Emekliliğinden sonra da hobi olarak “*08haber.com*” ve Artvin Gazetesinde köşe yazarlığı yapmıştır. Gürcü dilini iyi bildiği için “*Chiveneburi*” adlı Gürcü Kültür dergisinde yazıları yayınlandı. Artvin Derneği sitesinde şiirleriyle Dünya Artvinliler gazetesinde güncel makaleleri yayımlanmıştır. Artvin Gazeteciler Derneği ve diğer dernekler üyesidir. Gürcüce ve İngilizceyi iyi düzeyde bilmektedir. Kâtibî, atma türkü söylemek, şiir yazmak dışında akordeon ve saz çalmaya devam etmektedir. Şiirlerinde Artvin kültüründen sıkça bahseder. Aynı zamanda Artvin halk oyunları ile ilgili yapmış olduğu müzik CD’si çok beğenilmiştir. Kâtibî, doğduğu ve yaşadığı yer olan Artvin’de geçmişten günümüze kadar olan şairlik geleneğinin devam ettiğinden dolayı şiire yabancı olmadığını ve türküyü büyüdüğünü anlatmaktadır.

Üç çocuk babası olan Kâtibî, çocuklarının eğitimine önem vermiş ve onları meslek sahibi yaptıktan sonra birçok memleketi gezmiş ve gittiği yerlerle ilgili düşüncelerini şiirlerine yansıtmıştır. Bir gezisinde izlenimlerini şöyle anlatmıştır:

Yirmi beş ülke gezdim dolandım
Çok güzel dostluklar kurdum tanıdım
Türkiye’ mi unutmadım hep andım
Seyahat özgürlük de tadabilene

Mahlası Alması: “*Kâtibî*”nin mahlasını “*aralarında geçen bir sohbetin ardından*” Artvinli şairler içerisinde en çok sevdiği Âşık Gülhânî vermiştir. Onunla gönül dostluğu vardır. Gülhânî, Kâtibî mahlasını kullanan Mithat Tahtalı’ya “*Kâtip Kardeş*” adlı şiirinde şöyle seslenmiştir:

İlk olarak tanışalım
Kâtip kardeş, Kâtip kardeş
Maneviden yarışalım
Kâtip kardeş, Kâtip kardeş

Mahlasını şiirlerinde fazla kullanmaz, genelde son dörtlükte Tahtalı soyadını kullanan şairimizin şiirlerine baktığımızda sosyal konulara, siyasete ve Artvin’e duyarlı olduğunu ve bunları şiirlerine yansıttığını görebiliriz. Şairin “*Kâtibî*” mahlasını kullandığı bir dörtlükten şu örneği verebiliriz;

Kâtibî der sabret gönül gör işi
Yeşil gözlüm sıcakkanlı bir dişi
Peşine gezdirir on, on beş kişi
Meydan küçük sığılmıyor el ne etsin?

“*Artvin’in Hali*” şiirinde de “*Tahtalı*” mahlasını kullandığını şu dörtlükte görebiliriz.

Yağmur yağar sular yollarda akar
Kimi dükkân, kimi evlere dolar
Tahtalı şairin ciğeri yanar.
Solunca yeşili, gülü Artvin’in

Şiir Hakkındaki Düşünceleri: Kâtibî, şiir yazmaya başlamasıyla ilgili anılarını anlatırken Ortaokul öğretmeninin etkisinin çok olduğunu ve onun desteğiyle şiir yazmaya heves ettiğini şöyle anlatmaktadır:

“*Artvin Orta Sanat okulunda öğretmenim sınıfa bir kitapla gelirdi, bize de ara sıra o kitaptan şiirler okurdu. Ben de teneffüslerde o kitabı masasından alıp okurdum. Teneffüsün bittiğini fark edemediğim için hoca benim*”

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

sevdiğimi düşünüp o kitabı bana hediye etti. O zamandan küçük küçük mâniler; dörtlükler yazardım sonra da ara ara yazmaya devam ettim. Kitabı halen saklarım.”

Kâtibî, elli yıldır Artvin’de hiç sözünü esirgmeden içinden geleni söylemiş ve bunları bir deftere not etmiştir. Bilindiği gibi âşık şiirinin, önemli mevzularından biri de yakın çevresinde hatalarını gördüğü yöneticilere ve mahalli siyasilere sitemde bulunmaktır (Altınkaynak, 2018: 324). Kâtibî, hiç sözünü esirgmeden bu kişilerin yapmış olduğu yanlışların çekinmeden şiirle eleştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Yazmış olduğu notlar içerisinde aynı zamanda çocuklarına, torunlarına ve Artvin’e mâniler dizmiştir.

Elli yıldır içinden geldiği gibi sözünü hiç esirgmeden şiir yazdığını söyleyen *Kâtibî*, bu işin kalpten geldiğini, kendini şiir yazmak için zorlamadığını, zaten zorla yazılan bir şiirin de şiir olmayacağını dile getiriyor. Şiirlerinin büyük çoğunluğuna tarih düşen *Kâtibî*, hece sayısına ve kafiyeye çok önem vermediğini, o anki düşüncelerini dışa vurmaya sevdiğini söylemektedir. Bu nedenle şiirlerinde hece sayısı ve kafiyede bütünlüğü geri plana atmış; duygu ve anlamı ön plana çıkarmıştır.

Şiirlerinde Ahenk: Kulağa hoş gelen, pürüzsüz, hoş söz, anlamını taşıyan “*ahenk*,” şiirde anlamı güçlendirmekle birlikte kolay anlaşılmasını sağlar. Çeşitli kelime gruplarının fazlalığı ve ibarelerin uzunluğu, ifadeleri zevksiz ve sıkıcı hale getirir ve akıcılıktan uzaklaştırır. Aliterasyonlar, asonanslar, ses taklitleri, fikri, hissi ve hayali çağrışımlar ifadeye zenginlik katar (Kaya, 2014: 56). Ahenk, şiirde akıcılığı sağlayan, okuyucuya bir ritim kazandıran uyumlardır. Gerek ses tekrarlarıyla gerek ikilemelerle söyleniş, güçlendirilir. Şiirde ahenk unsurları; vezin/ölçü, kafiyeye ve redif, durak ve tekrarlamalardan oluşur. Kâtibî’nin şiirlerinde bu unsurları şöyle inceleyebiliriz:

-Vezin/Ölçü: Her ölçü, bağlı bulunduğu dilin yapısından doğar. Bu nedenle Türk dilinin doğal ölçüsü hece ölçüsüdür. Eskiden vezn-i benân veya hesâb-ı benân da denilen vezin ölçü biçimine sonradan “*parmak ölçüsü veya parmak hesabı*” denmiştir (Dilçin, 1992: 39). Klasik şiirde “*aruz*”, halk şiirinde ise “*hece ölçüsü*” esas alınmıştır. Halk şiirinde, ölçü karşılığı olarak “*vezin*” bazen de “*tartı*” sözü kullanılmıştır (Kaya, 2014: 649). Hece ölçüsü, dizelerdeki hece sayısının belli bir düzene bağlı olarak eşitliği temeline dayanır (Dilçin, 1992: 40). Bir şiirde ilk mısra kaç heceden oluşuyorsa sonraki mısralar da aynı hece sayısından olmalıdır. Şiirin akışı için bu gereklidir. Millî hece veznimiz “*5-16’lı*” hece arasında değişmektedir (Aslan, 1992: 39). En fazla kullanılanlar ise “*7, 8, 9, 11 ve 14’lü*” hecelerdir. Kâtibî, bazı şiirlerinde serbest ölçüyü kullanmakla birlikte daha fazla “*8 ve 11’li*” ölçüyü tercih etmiştir. “*Sarı Kıza*” adlı şiirinde de yine “*Ben Neylim*” şiirinde olduğu gibi 11’li hece ölçüsünü kullanılmıştır. “*Bu iş akıl işi değil deli*” yerine araya seslenme edayı ekleyerek “*Bu iş akıl işi değil hey deli*” diyerek şair hem nidadada bulunarak şiirin söylenişine güzellik katmış hem de eklediği bu nida ile hece sayısını 11’e tamamlama konusunda başarılı olmuştur. Bazen de aşağıdaki dörtlükte bulunan “*ne etsin*” ayağını “*n’etsin*” şeklinde ses düşürerek heceyi tamamlamıştır.

Çakal gözlerinden ilham aldığım

Sarı saçlarına gurban olduğum

Hasta mıyım nedir benzim solduğum

Saman büyük savrulmuyor yel *n’etsin*

-Durak: Hece ölçüsünde dizenin belli bölümlere ayrılmasına durgulanma, bu bölüm yerlerine de durak denir. Hece ölçüsünde “*durak*” aruzdaki “*takti*”nin karşılığı olarak kabul edilir. “*Takti*”de sözcükler ortadan bölünebilirken, hece ölçüsünde sözcükler bölünerek durak yapılmaz (Dilçin, 1992: 40). Duraklar kulağa hoş gelen bir tını oluştururken, söyleyişi de kolaylaştırması ve akıcılığı arttırması açısından önemlidir. Durak,

söyleyişi etkili hale getirmek için önemlidir.

Kâtibî, şiirlerinde anlamı güçlendirmek için 11 heceli bir şiirinde durakları şöyle kullanmıştır:

Tireyler gelir de / şehre giremez (6+5)

. /

Kamyona bölersin / yolu dönemez (6+5)

. /

Kaldırımda / iki insan / geçemez (4+4+3)

. . . . / /

Hem dar hem de diktir / yolu Artvin'in (6+5)

. . . . /

Kafiye (uyak) : En az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki oluşan ses benzerliğidir (Dilçin, 1992: 59). Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, dizelerin başında, ortasında ve sonundaki seslerle tesis edilen ses benzerliğidir (Kaya, 2014:429).

Kâtibî, yazmış olduğu şiirlerin çoğunda Âşık şiiri geleneğindeki kafiye ve ayak düzenine uymamıştır. Bunun nedeni kafiyeden çok anlama önem vermiş olmasıdır. “*Ben Ne'ylim*” isimli şiiri düz kafiye düzeninde yazılmıştır:

Benim dert ortağım sazımdır sazım-**a**

Çoğu kez kış oldu baharım yazım-**a**

Müminik kadere inanmak lazım-**a**

Tuzsuz aş, yârsız başı ben ne'yelim-**b**

Bazı şiirleri ise âşık şiirine uygun olarak “*abab*” düzeninde çapraz kafiye şemasını görebiliriz. Buna “*Çapa'da Yatarken*” isimli şiirini örnek olarak verebiliriz.

Acılar içinde insanlar gördüm-**a**

Kimi zengin kimi fakir idiler-**b**

Yakın gördüğüme hatırın sordum-**a**

Ameliyat için fikir idiler-**b**

Kâtibî'nin bazı şiirlerinde yine geleneğe uygun olarak “*abcb*” serbest kafiye dizilişini tercih etmiştir. Buna “*Çapa Yolunda*” adlı şiirini örnek olarak verebiliriz:

Bu yaşta bu derde düşer olunca -**a**

Hayatta her şey boş, boşmuş diyorsun -**b**

Üç çocuk üçü de mühendis olmuş -**c**

Yalnız söylemesi hoş hoşmuş diyorsun -**b**

Kâtibî, bazen de “*aaxa*” mâni dizilişine uygun kafiye çeşidiyle de şiir yazmıştır. Bu kafiye düzenine “*Karşıda Genya Dağı*” ile başlayan şiirinin ilk dördlüğünü örnek olarak verebiliriz:

Karşıda Genya Dağı-**a**

Altında üzüm bağı-**a**

Dedemgil Megreloğlu-**x**

Geçti bizlerin çağı-**a**

-*Kafiye Türleri*:

-*Çeyrek Kafiye*: Çıakları birbirine yakın olan seslerle meydana getirilen kafiye. Bu konuda Doğan Kaya (2014: 429) şunları söylemektedir: “*Aynı ses olmamakla birlikte çıkakları birbirine yakın olan seslerle yapılmış olan kafiyelelere, maalesef, bugüne kadar isim verilmemiştir.*” Bunlar “ç-ş, n-l-r, z-s, ğ-v, p-t” gibi sesler olup, önceleri ya kafiye olarak görülmemiş ya da yarım kafiye olarak düşünülmüştür. Hâlbuki bu sesler, yarım kafiyeden daha zayıf bir kafiye ve “*çeyrek kafiye*” terimi ile karşılanabilir.

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

Kâtibî'nin şiirlerinde çeyrek kafiye dizilişi çok fazladır. Çeyrek kafiye ile şu örneği verebiliriz:

Sıradan herkese iğne vur-dular
Üçüncü bodruma yola koy-dular
Uyuyanlar bıçak altı ol-dular
Benim gibi çoğu bakir i-diler

Şiirde görüldüğü gibi “r, y, l” sesleri ile kafiye yapılmaya çalışılmıştır.

-*Yarım Kafiye*: Dizelerdeki ses benzerliklerinin tek ses dayanmasıdır. Halk şiirinde en çok yarım kafiye kullanılır. Tahtalı de en çok yarım kafiye kullanmıştır. Şiirlerinde en çok “-k, -r, l, -ş” seslerini kullanmıştır.

-*Tam Kafiye*: Dizelerdeki ses benzerliklerinin iki sese dayanmasıdır. Tahtalı, şiirlerinde en çok “-ar, -ık, -aş, -ak” sesleriyle tam kafiye kullanmıştır.

-*Zengin Kafiye*: İki sestene fazla olan ses benzerlikleridir. Şair genelde “-ara, -kir, -akir” sesleriyle zengin kafiye kullanmıştır.

-*Tekrarlar ve İkillemeler*: Şiirlerde ahengi sağlayan unsurlardan biri de yapılan kelime tekrarları ve ikillemelerdir. Kelime tekrarları, kelimenin önemini belirtmek için kullanılır ve anlama vurgu katar. İkillemeler ise aynı kelimelerin, zıt anlamlısı veya eş anlamlısının tekrarı ile oluşur.

Prag yolundayım, yazdım
Ülke ülke pek çok gezdim
Böyle çok destanlar dizdim
Şiir yazmak gönül işi

.....
Coklan'da bir akşamüstü
Düşünceler *farklı farklı*
Herkes de kendince haklı
İlk olarak tanışalım

.....
Kâtip kardeş, kâtip kardeş
Maneviden yarışalım
Kâtip kardeş, kâtip kardeş

-*Atasözleri ve Deyimler*: Deyimler, kelimelerin asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getirilmesi ile oluşur. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (Elçin, 2019: 642). Şiirlerde dilin zenginliği mecazlı söyleyişlerle, atasözü, deyim ve kalıp ifadelerle, benzetme ve imajlar yoluyla ortaya çıkar (Özbek Giray, 2020: 330). Şiirlerde atasözleri ve deyimlerin az sözle çok şey ifade etme özelliğinden yararlanılır (Giray, 2021: 167). Şair Tahtalı anlamı güçlendirmek için atasözlerine başvurmuştur. Şu örnekleri verebiliriz: “*Birlikten kuvvet doğar, Köksüz ağaç yaşamaz, Söz söyleme sanattır, Kuru sevda ile ne çıkar.*”

-*Yerel Dil Kullanımı*: Şairler; içinde yaşadıkları çevrenin ortak değer yargılarını, yaşanmışlıklarını, toplumu derinden etkileyen olayları, şiirlerinde sık sık konu edinirler. Her âşığın üslubu, bağlı bulunduğu kültürün dil özelliklerine göre şekillenir. Âşıklar bazen kelimelerin halk ağzında bozulmuş şekillerini şiirlerinde kullanırlar (Artun, 2016: 165). Ayrıca yöresel söylemlere ve kelimelere de şiirlerinde yer verirler. Bunlara Kâtibî'nin şiirlerinde kullanıldığı “ çalışır (çalışır), elinen (el ile), içeceyiz (içeceğiz), mahle (mahalle), mec (bir çeşit kutlama, toplantı), nene (nene, büyük anne), riza (rıza), şehir (şehir), vermezsan (vermezsen), ve verdiz (verdiniz)” kelimelerini örnek olarak verebiliriz. Kâtibî, kullanmış olduğu mahallî kelimeleri şiirlerine şöyle yansıtmıştır:

Bir türkü yazacağım

Eğer cevap *vermezsan*
 Bil ki *üzülacağım*
 Çocuklar mühendistir

 Barajda çalışurlar
 Uğramadan *geçme* ki
 Yoli kapar açmazlar
 Kaçkar televizyonu

 Pala çıktı ekrana
 O da *eyidur* ama
 Bizim gönlümüz sana

Nazım Şekli ve Türleri: Türk halk şiirinde tür ve şekil meselesinde türün içyapı, dolayısıyla konu; şeklin de dış yapı olduğu anlaşılmaktadır (Oğuz, 1993: 18-19).

-Nazım Şekilleri: M. Fuat Köprülü “*Türk halk şiirinin temel nazım birimi dördüktür*” demiştir (Köprülü, 2003: 104-105). Hikmet Dizdaroğlu da bu konuda Köprülü’yü desteklemektedir. Halk edebiyatı nazım biçimleri içinde en çok sevilen koşmalar, hece ölçüsünün (6+5) ya da (4+4+3) kalıbıyla yazılmaktadır. Uyak düzeni genelde “*abab – cccb – dddb*” şeklinde devam eder (Dilçin, 1992: 305-306). Bazen de “*aaab, cccb, dddb*” şeklinde devam eder. Kâtibî, şiirlerini genelde koşma nazım şeklini kullanarak yazmıştır. Kâtibî’den derlenen 150 şiirin çoğu koşma tarzıyla kaleme alınmıştır.

-Nazım Türleri: Şairler şiirlerini yazarken bir duygu ya da bir olay çerçevesinde yazarlar. Ağır basan duygu ya da anlatılmak istenen olay, şiirin temasını oluşturur. Kâtibî, şiirlerinde hemen hemen her konuyu işlemiştir, diyebiliriz. Kendisi uzun yıllar gurbette yaşadığı için memleketi Artvin’e duyduğu özlemi şiirlerinde sıkça dile getirmekten geri durmamıştır. Çocukları yuvalarını kurduktan sonra dede sıfatına sahip olan şair, torunlarına ve çevrede bulunan tanıdıklarına nasihat konulu şiirler yazmıştır. Bunların yanı sıra siyasilere karşı övgü ve yergilerini şiirlerine konu edinmiştir. Uzun yıllar yurtdışı seyahatlerinde bulunduktan sonra memleketine dönen Kâtibî’nin yeşilin bin bir tonuna ev sahipliği yapan Artvin’e olan sevgisi hiç azalmamış, şiirlerinde birçok defa Artvin’e olan özlemini dile getirmiştir. Artvin’le ilgili şiirlerinden şu örneği verebiliriz

Bir evim İstanbul’da
 Gezerim diyar diyar
 Artvin’e dönüyorum
 Oluyorum bahtiyar

Herkese kucak açmayı bilen Artvin tasvirlerine de sıkça yer vermektedir:

Yazın güzel olur Artvin’in dağları
 Çam ormanlarıyla soğuk suları
 Geride bıraktık gençlik çağları
 Kafkasör yaylası vardır Artvin’in

Artvin sevgisi kadar, Artvin’de gördüğü sorunları da sıkça dile getirmiş ve şiirlerinde bu sorunlara şöyle değinmiştir:

Virajlar vardır ki keskin mi keskin
 İstenmiş ki önün göremiyesin
 Sahipsiz vatana şair ne desin
 Artvin’den Şavşat’a karayolunda

Tüm bunların yanı sıra bir yaylada tanış olduğu yahut dostu olduğu kimselere de şiirlerinde yer vermiştir. Bunlardan sık sık ismini duyacağımız “*Osman Dayı*” vardır ki birden fazla şiirinde rastlarız:

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

Osman Dayı ben sana
Bir türkü yazacağım
Eğer cevap vermezsan
Bil ki üzülacağım
Osman Dayıy beklerken
Pala çıktı ekrana
O da eyidur ama
Bizim gönlümüz sana

-*Dil ve Üslup Özellikleri*: Şair şiirlerini sade bir dille yazmıştır. Genelde toplumsal hayatın süregelen düzenine eleştiri, Artvin doğasının betimlendiği şiirler ve ayrıldığıımız, hasret kaldığımız yerlere insanlara karşı özlem içerikli şiirler, halk tarafından rahatlıkla anlaşılabilircek sadeliktedir. Şiirlerinde kalıplaşmış ifadelere yer veren şair yöreye ait köy ve mezra isimlerine sıkça yer vermiştir.

Calikvan'dır yaylası
Her yaz oraya çıkarlar
Ardeşen'den gelenler
Köylerine bakarlar.
Yusufeli dediğin, *Ögdem, Erkinis, Ersis*
Tabiatı hırçın da, insanları pek munis

SONUÇ

Âşıklık geleneği, günümüzde eskisi kadar olmasa bile son yüzyılımıza kadar devam etmesinin en önemli göstergesi geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılması ve usta-çırak ilişkisidir. Âşıklar genellikle bir usta aşığın yanında, saza ve söze olan kabiliyeti doğrultusunda yetişir ve olgunlaşırlar. Bu gelenek, yaşamaya ve yaşatılmaya devam eden kültürümüzün önemli unsurudur. Bu geleneğin bitmesi için söz ustası âşıkların sözünü ve sazını bırakması dünyada sevginin, zulmün, güzelliğin kısaca duygunun bitmesi gerekir ki bu da mümkün değildir.

Çalışmamızda şiirlerine yer verdiğimiz âşıklık geleneğini çok iyi bilen ve "*bir coşkun şair*" olarak niteleyebileceğimiz Kâtibî, usta-çırak ilişkisi çerçevesi içerisinde yetişmemekle birlikte Artvin'in son dönemde yetiştirdiği kalem ve saz şairleri arasında yer almaktadır. Şiirlerinde hece ölçüsünü kullandığı görülürken heceyi bir kriter olarak görmemiştir. Önemli olanın duygu ve düşünceleri halkla paylaşmak olduğunu düşündüğü için bazı şiirlerinde ölçünün ihmal edildiği görülmüştür. Âşıklık geleneği çevrelerinde sanatın önemli olgularından biri de şiirde ölçüyü kullanmak olduğu bilinmektedir. Kâtibî'nin ölçü konusundaki düşüncesi usta-çırak ilişkisiyle yetişmemesinden ya da bade içerek âşık olmamasından kaynaklıdır. Çünkü her iki yetişme biçimi de geleneğin dinamik özelliğidir. Şiirde eda kadar biçim de geleneğin sürdürülmesinde etkili bir unsurdur. Yazmış olduğu şiirlerde hiçbir şekilde sözlerini esirgemeyen, şiirde kaide yerine anlama önem veren bir şair olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Artvin'de usta-çırak ilişkisini devam ettirmek için çaba sarf eden âşıklar, bu kültürün bir parçası olmaktan mutlu olup devam etmesini istemektedirler. Bu geleneğin icrasındaki en büyük amaç yeni halk şairlerinin yetişmesi ve geleneğin sağlıklı bir şekilde devam etmesidir. Bu kültürü gelecek kuşaklara aktarmak için önemli çaba sarf etmekte olan Doç. Dr. Sedat Bahadır, Artvin Valisi Yılmaz Doruk'un da destekleriyle Âşıklar Kırathanesi çalışmalarını başlatmıştır. Bu kültürün Artvin'de yaşatılmaya çalışılması için âşıkların davet edilerek sanatlarını icra etmesi, önemli çalışmalardan biri olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak E. (2018). Erzurumlu Yaşar Reyhani'yi Anlamak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. (40), 318-327.
- Altınkaynak E. (2019). Âşık Bahattin Yıldızoğlu'nu Anlamak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. (44), 241-251.
- Artun, Erman. (2016). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (1992). *Çıldırli Âşık Şenlik*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Âşık, G. (2019). *Âşık Coşarî (Metin-İnceleme- Tasnif)*. Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bahadır, S. (2015). *Artvinli Halk Şairi Gülden*. İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Bahadır, S. (2016a). *Âşık Gülhânî'nin Şiir Dünyası*. İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Bahadır, S. (2016b). *Ardanuçlu Âşık Engünü (Metin-İnceleme-Tasnif)*. İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Bahadır, S. (2016c). *Âşık Kevserî (Metin- İnceleme-Tasnif Çalışması)*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Bahadır, S. (2017a). Kurtuluş Savaşı Mücadelesinden Halk Kahramanı Statüsüne, Deli Halit Paşa. *Route Educational and Social Science Journal*, 4 (8), 504-512.
- Bahadır, S. (2017b). Köroğlu'nun Artvin İline Bağlı Şavşat Rivayeti ve Ardanuç Yansımaları. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 168-181.
- Bahadır, S. (2021d). Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında Âşık Aileler. *Doğan Kaya Armağanı 70. Yaş Hatırası*. Sivas: Vilayet Kitabevi.
- Binici, M. (2019). *Kul Mehmet (Metin-İnceleme- Tasnif)*. Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dilçin C. (1992). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). Halk Şiirinde Türler. *Türk Dili Dergisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Düzen, B., N. (2019). Artvinli Âşık Huzûri'nin Divanında Bulunan Destanların Türk Kültür Unsurları Açısından İncelenmesi. *Hars Akademi Dergisi*, 2 (3), 76-87.
- Elçin, Ş. (2019). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Giray, E. (2021). *Abdulla Kahhar'ın Hikâyeciliği*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Giray, Ö., Ö. (2020). Refi Cevat Ulunay'ın Denemeleri. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, (282 / 283 / 284), 327-333.
- Kaya D. (2014). *Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayacan, İ. (1972). *Artvinli Âşık Gülhânî ve Şiirleri*. İstanbul: Ece Yayınları.
- Köprülü, M., F. (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, Ö. (1993). Türk Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi. *Milli Folklor Dergisi*, (19), 13-18.
- Oğuz, Ö. vd. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Özdemir, M. (2023). Artvin Folklor Araştırmalarında Bir Öncü: Mustafa Âdil Özder. *Folklor Akademi Dergisi*. 6 (2), 618-630.
- Özdemir, M. (2021). Türk Halk Şiirinin Genç Kuşak Temsilcisi: Ozanca, *Hars Akademi Dergisi*, 4(8), 399-418
- Özder, M., Â. (2015). *Huzûri Divanı* (M. Demirel, Haz.). Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.

Artvin Âşıklık Geleneğinin Coşkun Şairi, Kâtibî

- Özder, M., Â. (2017a). *Ölümünün 100. Yılında Yusufelili Muhibbî Ve Mevlid-İ Şerif*. (S. Bahadır Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi VI. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2017b). *Doğu İllerinde Âşık Karşılaşmaları*. (S. Bahadır, Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi III. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2017c). *Âşık Muhibbî Ve Esmahan Hikâyesi*. (S. Bahadır, Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi VI. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2017d). *Artvin ve Çevresi (1828- 1921 Savaşları)*. (S. Bahadır, Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi I. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2017e). *Artvin Folkloru* (S. Bahadır, Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi II. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2017f). *19. Yüzyıl Şairlerinden Yusufelili Âşık Muhibbî, Hayatı ve Değişleri*. (S. Bahadır, Haz.). Mustafa Âdil Özder Dizisi IV. Artvin Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M., Â. (2021a). *Artvinli Şairler*: C. I. (S. Bahadır Haz.). Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Özder, M., Â. (2021b). *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünde Kısa Açıklamalarla (1923-1973) Artvin Bibliyografyası*. (Ş. Karasüleymanoğlu & S. Bahadır, Eds.). Ankara: Sonçağ Yayınları.